

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2022, pp. 235-243.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2022.241896>

УДК 811.111'373'42

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ ЗАМІСТЬ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ ТА ЇХНІ ФУНКЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Ольга ЯСКЕВИЧ

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) olyasko1@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3874-836X> (<http://orcid.org/>)

Марія КРАВЦІВ

старший викладач кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) mkravtsiv57@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4386-6589> (<http://orcid.org/>)

Статтю подано до редакції / The article is submitted to the editorial board:
http://ddpu.drohobych.net/native_word/ **12.09.2021.**

Статтю опубліковано / The article is published:

У статті розглянуто англійські евфемістичні лексичні одиниці у номінативному аспекті. Мета дослідження проаналізувати особливості використання евфемізмів замість обсценної лексики та їх функції у художньому творі. Проаналізовано мотиваційні передумови вживання мовцями евфемізмів, тобто їх намір уникнути табу, прагнення бути ввічливим. Подальше дослідження явища евфемії в лексичній англійській мові може здійснюватися шляхом вивчення особливостей взаємодії евфемії та сленгу, порівняльного дослідження евфемізмів у британському та американському варіантах англійської мови.

Ключові слова: евфемізми, номінативні одиниці, обсценна лексика, художній твір, сленг.

PECULIARITIES OF USING EUPHEMISMS INSTEAD OF OBSCENE VOCABULARY AND THEIR FUNCTIONS IN THE LITERARY TEXT

Olga YASKEVYCH,

Ph. D. in Philology, Assistant Professor, Department of Germanic Languages and Translation, Drohobych Ivan Franko State University (Ukraine, Drohobych) olyasko1@gmail.com

Maria KRAVTSIV,

Senior lecturer, department of Germanic Languages and Translation, Drohobych Ivan Franko State University(Ukraine, Drohobych) mkravtsiv57@ukr.net

The article deals with English euphemistic lexical units in the nominative aspect. Peculiarities of using euphemisms instead of obscene vocabulary and their functions in the literary work are analyzed. Motivational preconditions for the use of euphemisms by speakers are considered, i.e. their intention to avoid taboos, the desire to be polite. Further study of the phenomenon of euphemism in English vocabulary can be carried out by studying the interaction of euphemism and slang, comparative study of euphemisms in the British and American versions of English.

The urgency of the problem is that the functioning of euphemistic vocabulary in works of art is insufficiently studied in linguistics. The aim of the article is to study euphemistic vocabulary, its composition, its functioning in Ukrainian and English.

The scientific novelty is that euphemistic lexical units are studied for the first time in terms of functioning and expression of emotions.

The object of research is euphemistic lexical units used in the work of J. Salinger.

The subject of the article is the role and use of euphemistic lexical units.

The study of euphemisms and the taboos in two languages (English and Ukrainian) as one of the most common ways of linguistic representation of the magic function of the language is urgent. Investigation of the functions of the euphemisms itself allows us to substantiate the significance of the magic-mystical function and contributes to the contractual study of language units – euphemisms. The results of our research can be used at seminars on typology courses, stylistics, text interpretations and the theory and practice of translation.

Among the commonly used euphemisms there are a large number of units formed by the method of phraseology. Phraseological euphemisms reflect the dual intention of the speaker: the designation of objects of reality and the expression of attitude to them with the help of expressive linguistic means and the substitution of nominations associated with negative denotation. Euphemisms for “incorrectness” reflect the desire of speakers to avoid insulting the interlocutor due to discrimination or violation of his human rights.

Keywords: *euphemisms, nominative units, obscene vocabulary, interaction, literary text, slang.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми полягає в тому, що функціонування евфемістичної лексики в художніх творах недостатньо висвітлене й вивчене в лінгвістиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці (В.П. Москвін, М.Р. Цараєва, О.І. Реунова) засвідчують виникнення різних підходів до трактування багатого за своєю онтологією явища евфемічної субституції в англійській мові. Розбіжності стосуються способів творення евфемізмів, визначення мотивів їхнього вживання мовцями, кла-

сифікації евфемічної лексики, сфер дистрибуції евфемізмів, особливостей їх функціонування та стильової належності. Ще недостатньо досліджені зв'язки евфемії з табу, аргю, дисфемією, «політичною коректністю», сленгом тощо.

До питання способів творення евфемізмів зверталися в мовознавчій літературі неодноразово (Москвін, 2000, с. 91; Цараєва, 2000, с. 34; Реунова, 2000, с. 34; Домбровський, 1993; с. 326; Крисін, 2000, с. 53), але поки що немає універсальної класифікації способів творення евфемізмів. В. П. Москвін обмежується в дослідженні семантичними зсувами (генералізація, метафоризація, метонімізація та поляризація значення), способами зміни форми (звукова аналогія, негативна префіксація та скорочення) та запозиченнями, залишаючи поза увагою фразеологізацію, елевацію, зворотний та римований словотвори, накладання різних способів творення тощо (Москвін, 2000, с. 94). М.Р. Цараєва, О.І. Реунова концентрують увагу на способах творення евфемізмів якогось певного типу: евфемізмів денотатів статевої сфери у художній літературі (Цараєва, 2000, с. 34, Реунова, 2000, с. 34).

В англістиці відомі вдалі спроби окреслити коло понять позамовної дійсності, номінації яких підлягають дії вербальної заборони (Цараєва, 2000, с. 34, Реунова, 2000, с. 34.). Значну увагу приділено соціолінгвістичному аспекту дослідження евфемії (Баскова, 2005, с. 231), класифікації евфемічної лексики здійснені здебільшого за лексико-семантичним або стилістичним критерієм.

Існують різні підходи до визначення евфемізму, залежно від того, на якій його функції акцентує увагу автор: пом'якшення грубого та неприємного вислову (Баскова, 2005, с. 234), запобігання комунікативним конфліктам і невдачам (Крисін, 2000, с. 39), маскуванню дійсності (Цараєва, 2000, с. 34).

У статті зосереджено увагу на дослідженні тих характеристик евфемічної субституції, які найменше або недостатньо вивчені в мовознавчій літературі.

Метою статті є дослідження евфемістичної лексики, її складу та специфіки функціонування в англійській та українській мовах (на прикладі твору Дж. Селінджера «Над прірвою у житті»).

Наукова новизна полягає в тому, що евфемістичні лексичні одиниці досліджено вперше в плані функціонування та вираження емоцій.

Об'єктом дослідження є евфемістичні лексичні одиниці, ужиті в творі Дж. Селінджера.

Предметом статті є роль та використання евфемістичних лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Кожна мова, зокрема українська та англійська, містить ряд слів, які є небажаними у використанні. Щоб уникнути грубості, ми звертаємося до слів або висловів, уживаних для непрямого, прихованого, зокрема пом'якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій замість прямого їх називання, – до евфемізмів. Джерелом походження евфемізмів є табу – негативні приписи, категоричні заборони первісного суспільства, коли люди вірили в священні об'єкти та володіли таємничою силою. Слово *евфемізм* походить від гр. *eu* 'добре' та *phemi* 'говорити', по-іншому, 'милозвучність'; його використовують як стилістичний троп, уживаний для заміни слів з грубим або непристойним змістом чи забарвленням на слова й вирази, які виражають цей зміст у пом'якшеній формі або завуальовано.

Евфемізми виступають засобами вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, які значною мірою полегшують процес передачі інформації у певних сферах людської діяльності й здебільшого вживаються для субституції соціально чи психологічно неприйнятних прямих номінацій. Існує значна кількість евфемізмів "некоректностей" та арготичних евфемізмів, що не позначають негативні денотати, а є лише заміниками фонетично чи асоціативно неприйнятних лексичних одиниць, які виявляють дискримінацію індивіда чи не сприяють бажаному перлокутивному ефекту на реципієнта.

Евфемічні субститути як вид експресивно забарвленої лексики мають складнішу смислову структуру, ніж нейтральна лексика: евфемізмам властива конотативна семантика, що вбирає в себе всю інформацію і реалізує оцінну та емоційну функції. Емотивно-оцінний компонент разом з основою оцінки утворює конотацію евфемізмів, що веде в семантиці евфемічних одиниць до переваги прагматичного компонента над сигніфікативним. Евфемічна конотація визначає прагматичне значення евфемізмів – інформацію про суб'єктивно-оцінне, емоційне ставлення до денотата чи самої прямої номінації.

Мотиваційні передумови вживання мовцями евфемізмів зводяться до наміру уникнути табу, прагнення бути ввічливим, бажання завуальовувати певні аспекти дійсності у межах групи комунікантів та наміру здійснити прагматичний вплив на реципієнта. Евфемізми замінюють прямі номінації стигматичного, нейтрального чи позитивного денотата внаслідок реліктових чи соціальних заборон на їх вживання, загрози дискримінації індивіда чи суперечності прагматичним намірам мовця.

Наприклад, ми не завжди можемо скористатися в мовленні виразом *вагітна жінка*. Хоч і не належить він до грубої лексики, проте може іноді прозвучати некоректно, а деколи й вульгарно. Тож українська мова

пропонує для таких випадків інші вирази – *при надії, у тяжкі, у поважному стані, важка*. Те саме спостерігаємо і в англійській мові, пор.: *expecting a baby, in a delicate condition, in a certain position, bagged, eating for two* замість слова *pregnant*.

Евфемізми в англійській мові вживають замість лайливих слів, назв «непристойних» частин тіла, розумових і фізичних здібностей людини, характеристики зовнішнього вигляду, віку, визначення соціального та фінансового стану індивідів тощо. У цьому сенсі англійці й американці більш тактовні, ніж ми. Наприклад, ми абсолютно спокійно використовуємо слово «інвалід», а вони натомість вдаються до таких евфемізмів, як *disabled, handicapped*, що в перекладі означає «непрацездатний, з обмеженими можливостями». Більш доречним є не називати людину старою (*old*), а сказати «в роках» (*mature / advanced in years*) або визначення «товстий» (*fat*) замінити «з надмірною вагою» (*overweight*). Усі ці англійські евфемізми допомагають суттєво пом'якшити мовлення, надати йому ввічливості й коректності.

У нашій статті аналізуємо мову твору Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» з погляду використання в ньому та в його перекладі слів-евфемізмів

Специфіку художньої манери Дж. Селінджера визначає те, що він пише про підлітка кінця 40-х – початку 50-х років ХХ ст., який виховувався в благородних умовах заможної сім'ї. Розповідь ведеться від імені цього підлітка. Звідси і все розмаїття стилю Дж. Селінджера.

Індивідуальному, своєрідному мовленню Холдена Колфілда притаманна універсальність, яка допомагає сформувати уявлення про мовний портрет цілого покоління. Холден Колфілд ніколи не говорить мовою автора, не покладається на «дорослу» мову, хоч часом уживає почерпнуті з книжок звороти й оперує «вченими» словами, часом навіть модними термінами.

Ось що Холден пише в своїй екзаменаційній роботі з історії:

The Egyptians were an ancient race of Caucasians residing in one of northern sections of African. The latter as we all know is the largest continent in "the Eastern Hemisphere" (Salinger, 1979, p. 37).

Якщо зіставимо «високий» стиль цього твору з щоденною мовою Холдена, то побачимо, що автор таким чином створює комічний ефект:

It is ail right with me if you flunk me through as I am flunking everything else except English anyway (Salinger, 1979, p. 37).

Існує три основних прийоми створення комічного за допомогою елементів просторічної чи обценної лексики.

Перший прийом полягає в тому, що автор включає в мову персонажа експресивний елемент, домагаючись «стилістичного зламу» (термін

Ю.М. Лотмана), результат якого – досягнення комічного ефекту (сатиричного, іронічного, гумористичного). Наприклад:

If you really want to hear about it, the first thing you'll probably want to know is where I was born, and what my lousy childhood was like, and how my parents were occupied and all before they had me, and ail that David Copperfield kind of crap, but I don't feel like going into it, if you want to know the truth (Salinger, 1979, p. 37).

Перекладач Олекса Логвиненко в українському варіанті добирає такі відповідники авторським експресивам: *дурнувате дитинство, і все таке, давидкоперфілдська річ, мені не хочеться в цьому копирсатися*. Цікаво, що в коментарі до роману «The Catcher in the Rye» наведено цілком інший варіант вислову:

...that David Copperfield kind of crap – всю цю дурницю в душі Давида Коперфілда.

Як бачимо, перекладач обрав експресивно більш забарвлене слово.

Другим прийомом створення комічного є авторське коментування знижених слів. Комічний ефект повністю залежить від того, що виявляє читач в самій авторській розповіді, тобто поза мовленням персонажів, чи в подальших репліках персонажів – коментарях до попередніх висловлень із нестандартною лексикою: *The way I met her, this Doberman pinscher she had used to come over and relieve himself on our lawn, and my mother got very irritated about it. She called up Jane's mother can make a very big stink about that kind of stuff* (Salinger, 1979, p. 37).

Вислів *made a big stink about it* «створив страшний скандал з цього приводу» Олекса Логвиненко передає більш експресивним *підняла страшний хай*. Слово *хай* належить до стилістично маркованої, пейоративної, лексики. Тож увага читача ніби навмисне затримується на стилістично зниженому елементі. Коментування залежить від задуми й авторського стилю. Суб'єктивно-комічне найбільш яскраво втілено в репліках персонажів. Доки ведеться розмова, доти відчутним є комічне напруження.

Показовим у плані зазначеного є діалог між Холденом і Еклі:

– I think I'm going blind, I said in this very hoarse voice. Mother darling, everything's getting so dark in here.

– You're nuts. I swear to God, Ackley said.

– Mother darling, give me your hand. Why won't you give me your hand?

– For Chrissake, grow up (Salinger, 1979, p. 37).

Словосполучення *mother darling* в українському тексті передане за допомогою зменшено-пестливого суфікса *-ус* - “мамуся”. А речення з богозневажливим *for Chrissake* відтворено в такий спосіб: *Та перестань*

ти, телепень! Отже, спілкування Еклі і Холдена можемо характеризувати як фамільярне. Це засвідчує й така репліка Еклі:

– *You're nuts. I swear to God – Та ти здурів, о Боже* (Salinger, 1979, p. 37).

Отже, елементи експресивної лексики широко використовувані в діалогічному мовленні персонажів під час неофіційного, невимушеного спілкування. Емоційно-експресивна роль просторіччя визначає функціональну стилістичну специфіку цих діалогів як одну із типових рис живого розмовного мовлення.

Мовлення головного героя роману Холдена Колфілда характеризує невимушена «розмовність» і емоційність. Звернемо увагу на деякі випадки вживання Холденом евфемізмів замість вульгаризмів та інших слів-паразитів.

Так, Холден часто вживає словосполучуку *and all* у значеннях 'і все таке', 'всіляке', 'всілякі', замість лайливої лексики:

They're nice and all – I'm not saying that-but they're also touchy as hell; He'd be charming as hell and all

або ж *or something, or anything* у значенні 'що-небудь таке':

He didn't hit the ceiling or anything.

How bout using the table or something? – I said (Salinger, 1979, p. 37).

Інколи Холден вдається до більш емоційних виразів, як-от: *and stuff, and crap*, які можна вважати евфемізмами:

... and while I was putting on my galoshes and crap – і поки я надівав свої калоші і репту (Salinger, 1979, p. 37)

I told him how! was a real moron, and all that stuff. – Говорив, що я розумово відсталий і взагалі кретин (Salinger, 1979,37) .

... because they said "he don't" and "she don't " and stuff like that ... – ... тому, що вони говорили «хочуть, хочеться», і все в такому роді (Salinger, 1979, p. 37).

При прикметниках, а частіше при дієсловах головний герой вживає *sort of* у значенні 'наче', 'якби', 'трішки':

I was sort of thinking of something else. – Я думав про інше.

Це увиразнено в такому прикладі:

She was sort of deaf – Вона була трішки глухувата (Salinger, 1979, p. 37)

Щоб передати емоційну напругу мовців, автор часто вдається до курсиву, демонструючи і підкреслюючи цим інтонаційну нерівність мовлення свого героя. Він також відтворює на письмі сленгові відхилення від фонетичної та стилістичної норм у мовленні Холдена та інших персонажів. Переклад це не завжди відтворює, бо не завжди це можливо. У тексті трапляються такі відхилення від англійської фонетичної норми:

- а) усікання кінцевого *g* (*comin', callin', roughing'*);
- б) стягнення без наголосу *them* (*cut'em dell'er*);
- в) інші конструкції: *hellya, willya, wudja, naa,yeah*, сполучення типу *ads, ax, dorm*.

У мовленні Холдена виявляємо оцінні епітети (*lousy, phony, crumby, crazy, terrifically*) у ролі евфемізмів:

I have a lousy vocabulary. – В мене не вистачає слів (Salinger, 1979, р. 37).

It's a phony. – Страшна нікчема.

a phony snob – базикало несусвітне (Salinger, 1979, р. 37);

his crumby old razor – його брудна бритва (Salinger, 1979, р.37)

That's something that drives me crazy (Salinger, 1979, р. 37),

a terrifically cold – страшний холод тощо.

Звичайно, у мовленні Холдена Кофілда багато елементів, висловів евфемічного типу, до яких перекладач Олекса Логвиненка добирає до речні відповідники, наприклад:

Strictly for the birds. – Це ж луна;

slightly crocked – злегка під мухою;

He got stinking – Він нарався.

to holler – кричати;

crooks – злодійня;

cut it out – припинити.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проаналізувавши мову твору Дж. Селінджера, ми дійшли такого висновку: евфемістичні звороти є найбільш прийнятним способом подолання комунікативних конфліктів. Це відповідає постулату ввічливості: прагнення за допомогою евфемізмів уникнути незручних, дискомфортних моментів у процесі комунікації, особливо міжкультурної.

Подальше дослідження явища евфемії в лексиці англійської мови може здійснюватися шляхом вивчення особливостей взаємодії евфемії та сленгу, розмежування евфемії та інакомовлення, порівняльного дослідження евфемізмів у британському та американському варіантах англійської мови, стилістичної класифікації евфемізмів з урахуванням евфемізмів-неологізмів, модифікації схеми способів творення евфемізмів шляхом її екстраполяції на нові евфемізми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Антрушина, Г. Б., Афанасьєва, О. В. & Морозова, Н. Н. (1999). *Лексикология английского языка*. Москва : Дрофа.

Арапова, Н. С. (1990). *Эвфемизмы. Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва : Сов. энциклопедия.

Баскова, Ю. С. (2005). Психолінгвістическіе факторы іспользованія эвфемізмів. *Актуральніе прблемы теоретической и прикладной лингвистики*, 230 – 237. Краснодар : КубГУ.

Деркач, П. М. (1960). *Короткий словник синонімів української мови*. Київ : Рад. школа.

Домбровський, В. (1993). *Українська стилістика й ритміка*. 4. Мюнхен.

Крысин, Л. П. (2000). Эвфемизмы в современной русской речи. *Русский язык конца XX столетия*. Москва.

Кудрявцев, А.Ю., & Куропаткин, Г.Д. *Англо-русский словарь-справочник табуизированной лексики и эвфемизмов*. Москва.

Москвин, В.П. (2001). Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования. *Вопросы языкознания*, 3, 88 – 100.

Розенталь, Д. Э. Эвфемизм. *Словарь-справочник лингвистических терминов*. Москва. Цараева, М. Р., & Реунова, О. И. (2000). Эвфемизмы как лингвистическое явление (на материале современного языка). *Некоторые проблемы германской филологии*, 31 – 39. Пятигорск.

Salinger, J. (1979). *The catcher in the rye*. Moscow : Progress Publ.

REFERENCES

Antrushina, G. B., Afanaseva, O.V. & Morozova, N.N. (1999). *Leksikologiya angliyskogo yazyka*. [Lexicology of English]. Moskva : Drofa. [in Russian]

Арапова, Н. С. (1990). *Евфемизмы. Лингвистический энциклопедический словарь*. [Linguistic encyclopedic dictionary] Moskva : Sov entsiklopediya. [in Russian]

Baskova, Yu. S. (2005). Psyholinhvistychni faktory vykorystannya evfemizmiv [Psycholinguistic factors in the use of euphemisms]. *Aktual'ni problemy teoretychnoy i prykladnoy linhvistyky*. Krasnodar: KubGU. S. 14-20. [in Russian]

Derkach, P. M. (1960) *Korotkyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy*. [Short dictionary of Ukrainian synonyms] Kyiv : Rad. shkola. [in Ukrainian]

Dombrovskiy, V. (1993) *Ukrainska stylistyka y rytmika*. 4. [Ukrainian stylistics and rythms] Miunkhen. [in Ukrainian]

Krysin, L. P. (2000) *Evfemizmy v sovremennoy russkoy rechi*. [Euphemisms in modern Russian speech]. *Russkiy yazyk kontsa XX stoletiya*. Moskva. [in Russian]

Kudryavtsev, A. Yu., & Kuropatkin, G.D. (1993). *Anglo-russkiy slovar-spravochnik tabuizirovannoy leksiki i evfemizmov*. [English-Russian dictionary of taboos and euphemisms]. Moskva. [in Russian]

Moskvin, V. P. (2001). Evfemizmy: sistemnye svyazi, funktsii i sposoby obrazovaniya. [Euphemisms: systemic connections, functions and ways of formation]. *Vo-prosy yazykoznaneya*, 3, S. 88 – 100. [in Russian]

Rozental, D.E. *Evfemizmy. Slovar-spravochnik lingvisticheskikh terminov*. [Euphemisms. Linguistic terms dictionary.] Moskva. [in Russian]

Tsaraeva, M. R., & Reunova, O. I. (2000). Evfemizmy kak lingvisticheskoe yavlenie (na materiale sovremennogo yazyka). [Euphemisms as linguistic phenominon (based on modern language). Some problems of Germanic Philology]. *Nekotorye problemy germanskoy filologii*, 31 – 39. Pyatigorsk. [in Russian]